

Ray Jackendoff: *Praktični vodič kroz mišljenje i značenje*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2016. (prevela i priredila Anita Peti–Stantić)

Praktični vodič kroz mišljenje i značenje (naslov izvornika: *A User's Guide to Thought and Meaning*, Oxford University Press, Oxford, 2012.) djelo je jednog od vodećih živućih svjetskih lingvista. Ray Jackendoff, profesor filozofije i voditelj Centra za kognitivne studije Sveučilišta Tufts u SAD-u (zajedno s Danielom Denettom), značajno je pridonio kognitivnoj znanosti svojim istraživanjima jezika i ljudske percepcije. Konceptualna semantika, odnos jezične reprezentacije i drugih umnih reprezentacija (prostorne/vizualne, slušne, haptičke) i njihova međusobna premreženost te povezanost jezika s drugim kognitivnim sustavima samo su neka od područja kojima se taj autor posvetio u nizu značajnih knjiga koje je objavio u posljednjih tridesetak godina svojega rada (*Obrasci u mozgu: Jezik i ljudska priroda, Temelji jezika, Značenje i jezik, Jezik, svijest i kultura: rasprave o mentalnoj strukturi* i dr.). Sva Jackendoffova djela povezuje pristup jeziku kao prozoru u svijest i funkcioniranje ljudskog mozga i uma. *Praktični vodič*, kao knjiga o fenomenima kojima je autor posvetio cijeli svoj radni vijek, također se bavi pitanjem što nam jezik govori o našem mozgu i umu, s time da je njezina posebnost u tome što nije posvećena samo stručnjacima nego »će biti razumljiva svakome tko je zainteresiran za probleme mišljenja i značenja« (str. 9). Riječ je, dakle, o djelu koje na pristupačan način – pisano je neformalnim stilom, organizirano je u kratka poglavlja te obiluje slikovitim i često duhovitim primjerima – raspravlja o izuzetno složenim i izazovnim temama predstavljajući autorove inovativne, a nerijetko i provokativne ideje (u odnosu na tradicionalna tumačenja). Još jedno značajno obilježje ovoga djela i općenito Jackendoffova opusa jest naglašena interdisciplinarnost, s obzirom na to da autor proučavajući odnose između jezika, mišljenja i svijesti povezuje teme iz područja lingvistike, filozofije, kognitivne znanosti i umjetnosti.

U uvodnom poglavlju pod naslovom *Zašto nam treba Vodič kroz mišljenje i značenje?* Ray Jackendoff određuje područje kojim se knjiga bavi, temeljna pitanja oko kojih su organizirane njezine tematske cjeline te predstavlja obilježja spoznajne perspektive, stajališta iz kojega se pristupa ključnim pitanjima koja ga zaokupljaju: *u kakvoj su vezi naš jezik i mišljenje; što se događa u našim glavama kada mislimo, kada svoje misli oblikujemo u govoru i kada razumijemo što drugi ljudi kažu; što se događa u našim glavama kada percipiramo svijet, kada govorimo o njemu i kada u njemu djelujemo; što se događa u našim glavama kada mislimo o nečemu što želimo reći; što od svega toga činimo svjesno, a što nesvjesno i što je u konačnici svijest* itd.? U ovoj knjizi, ističe autor, fokus nije usmjeren na gramatiku, nego na značenje (»misli izražene jezikom«), jer »ako postoji veza između jezika i mišljenja, ona se uspostavlja značenjem« (str. 15). Cjelokupno svoje istraživanje autor na koncu uvodnoga poglavlja naziva

»putom kroz *intelektualna minska polja* o odnosu jezika i mišljenja, kao i o pitanju zašto su jezik i mišljenje *otporni na filozofsko mišljenje* i gdje su granice ljudskoga razumijevanja« (str. 17).

Vodič je podijeljen u četiri tematske cjeline. Nakon autorova *Predgovora* slijede poglavlja: 1. *Jezik, riječi i značenje* (poglavljje posvećeno trima temeljnim pojmovima iz naslova te pozicioniranju, to jest ekspliciranju perspektive proučavanja odnosa jezika i mišljenja zastupljenog u knjizi); 2. *Svijest i percepcija* (poglavljje posvećeno autorovoj *Hipotezi o nesujesnom značenju*, pojmovima *mišljenje* i *svijest* te njihovim neverbalnim oblicima); 3. *Referencija i istina* (poglavljje posvećeno referencijalnoj funkciji značenja te pitanjima konceptualizacije misli i istine); 4. *Racionalno i intuitivno* (poglavljje posvećeno odnosu racionalnog i intuitivnog mišljenja te različitim perspektivama pristupanja fenomenima). Na kraju knjige priložene su autorove *Preporuke za daljnje čitanje* organizirane prema poglavljima knjige, imensko i pojmovno kazalo te pogovor pod naslovom *Matematički um lingvista* prevoditeljice i priređivačice Anite Peti–Stantić, u kojemu je ponuđen jezgrovit prikaz sadržaja i značaja ove knjige, kao i autorova cjelokupnog rada.

U prvoj cjelini knjige pod naslovom *Jezik, riječi i značenje* autor otvara raspravu o temeljnim pojmovima i »velikim pitanjima« (Što je jezik? Što je riječ? Što je značenje? *Određuje li naš jezik naše misli?*), određujući pritom poblize predmet svojega bavljenja, kao i perspektivu i teorijsko–metodološki okvir istraživanja (»Prava perspektiva ovisi o našim interesima i ciljevima«, str. 30). U skladu s polaznim pretpostavkama spoznajne perspektive, autor pristupa jeziku definirajući ga kao sustav u govornikovoju glavi (za razliku od *obične* perspektive koja jeziku pristupa kao apstraktnom objektu koji postoji neovisno o bilo kojem od svojih govornika) te određujući riječi kao »dio sustava u glavama ljudi koji se tim sustavom služe za oblikovanje poruka« (str. 37). Nakon rasprave o problemima razgraničavanja homonimije i polisemije autor se poblize posvećuje fenomenu značenja – njegovoj definiciji, vrstama i obilježjima te razlici između objektivnog i subjektivnog značenja, na koncu zaključujući: u kognitivnoj perspektivi značenje riječi ili rečenice jest nešto u glavi govornika, a povezano je s izgovorom ili napisanim oblikom; povezano je sa značenjem drugih dijelova rečenice; može se povezati sa svijetom; služi kao sredstvo zaključivanja; skriveno je od svjesnoga; dijelovi značenja složenih izraza mogu dolaziti iz jezičnog ili nejezičnog konteksta (str. 67–68). U skladu s tim temeljnim pretpostavkama o značenju autor organizira ostatak knjige baveći se poblize njegovim pojedinim aspektima. Zaključna poglavlja prve cjeline knjige posvećena su pitanju kako su povezani jezik i mišljenje te se preispituje hipoteza o jezičnoj relativnosti.

U drugoj cjelini knjige pod naslovom *Svijest i percepcija* autor razrađuje svoju hipotezu prema kojoj su značenja riječi, iskaza i rečenica skrivena: dok *obična* perspektiva polazi od pretpostavke da čovjekove verbalne predodžbe jednostavno *jesu* njegove svjesne misli, kognitivna perspektiva polazi od toga da čovjek svoje predodžbe doživljava kao mišljenje jer njihov (zamišljeni) izgovor prati osjećaj smislenosti, stoga »same verbalne predodžbe nisu misli, nego su *povezane s mislima*« (str. 105). Dakle, prema autorovoj *Hipotezi o nesujesnom*

značenju čovjek nije svjestan svojih misli dok ih ne artikulira jezikom: »Ako nismo još pretvorili misli u riječi, u najboljem smo slučaju svjesni samo da *razmišljamo*, ali nismo točno svjesni o čemu razmišljamo« (str. 111). S ciljem pojašnjavanja *Hipoteze* naredna su poglavlja posvećena pojmovima *svijesti* te *svjesnog* i *nesvjesnog*, razmatraju se najprestižnije teorije svijesti te se promatra odnos između postavki *Hipoteze* i stajališta o svijesti među suvremenim filozofima i neuroznanstvenicima. U nastavku poglavlja autor se okreće neverbalnim oblicima mišljenja i svijesti – prvenstveno vizualnoj i haptičkoj percepciji te pitanjima odnosa između jezične i drugih tipova reprezentacije.

Treća cjelina pod naslovom *Referencija i istina* posvećena je odnosu između jezika i izvanjezične stvarnosti odnosno – autorovim riječima – pitanju *Kako se služimo jezikom da bismo govorili o svijetu?* U uvodnim poglavljima autor otvara pitanje kako čovjek jezičnim sredstvima označava predmete, osobe i pojave iz svijeta koji ga okružuje. Sukladno spoznajnoj perspektivi, autor polazi od pretpostavke da ljudi mogu upućivati samo na ono što su prethodno konceptualizirali, stoga se u nastavku otvara upravo pitanje što uopće podrazumijeva proces konceptualiziranja misli. Nadalje, razmatraju se uvjeti koji moraju biti zadovoljeni da bi upotreba referencijalnog izraza bila uspješna te se određuju tipovi referenci s obzirom na ono na što referentni izrazi upućuju. Na koncu se autor posvećuje temi istine, njezinoj definiciji te filozofskim problemima njezina određivanja činom procjene, kao i prednostima njezina proučavanja iz spoznajne perspektive.

U završnoj cjelini naslova *Racionalno i intuitivno* autor se bavi pitanjima što je to racionalno mišljenje, u kakvu je ono odnosu s intuitivnim mišljenjem i u kojoj mjeri zapravo mislimo racionalno. Nadalje, autor preispituje čemu služe intuitivno i racionalno mišljenje, kako jezik služi kao pomoćno sredstvo mišljenja te koja su ograničenja u toj funkciji. Najkraće rečeno, Jackendoff u tim poglavljima zagovara stav da veličanje racionalnoga i zanemarivanje intuitivnoga mišljenja nije opravdano te da »racionalno mišljenje nije ni jedini ni najviši cilj našega mentalnoga života te bi intuiciji trebalo posvetiti barem istu takvu pažnju« (str. 268) jer »[...] ono što doživljavamo kao racionalno mišljenje nužno podupire temelj intuitivne procjene. Intuicija nam treba zato da nam kaže jesmo li racionalni!« (str. 237). U zaključnom poglavlju autor raspravlja o postojanju različitih perspektiva znanstvenog i filozofskog pristupanja fenomenima (obična, funkcionalna, spoznajna, neutralna i druge perspektive) te ukazuje na važnost njihova osvještavanja, osvještavanja njihovih prednosti i nedostataka te pravilne primjene u odnosu na predmet i cilj proučavanja.

Praktični vodič kroz mišljenje i značenje Raya Jackendoffa značajno je djelo u kontekstu autorova opusa, i još važnije – u kontekstu suvremene kognitivne znanosti o jeziku – znanstvene discipline koja je u Hrvatskoj još uvijek tek u povojima. Zbog toga je prijevod značajnog djela poput ovog posebno važan. Osim što je prevodenjem ove knjige Jackendoffovo djelo postalo dostupnije hrvatskom čitateljstvu, njime su uvedena i pojedina terminološka rješenja te se simbolički pokazalo da je hrvatska znanost otvorena novim, suvremenim pristupima i tumačenjima koje donosi kognitivna znanost.